

речникъ. Той билъ избранъ за игуменъ на своя манастиръ и живѣе и до сега (1878) тамъ като маститъ старецъ.

Отъ това време броятъ на училищата непрекъснато растѣлъ. Съ особена ревностъ залѣгали децата имъ да се изучатъ на роденъ езикъ старитѣ войнишки селища по плоскитѣ възвишения на Балкана и Срѣдна-гора. Въ нѣкои отъ тѣхъ още по-рано имало стари свещенически училища, а въ други—грѣцки, гдето учели да се пише съ грѣцки букви и да се произнасятъ нѣкои грѣцки фрази. Скоро новото движение се спуща отъ планинитѣ и въ голѣмитѣ полуогърчени вече градове въ равнинитѣ, именно въ София и въ Търново. Въ продължение на шестъ години възникнали 13 училища⁸. Новитѣ училища получавали книги отъ Габрово; тѣхни учители били почти изключително младежи ученици на Неофита въ Габрово и въ Копривщица. За да се подготвятъ добри учители, търговцитѣ-патриоти изпращали много българчета въ Одеския лицей. Турското правителство, обзето тогава отъ реформаторското движение, не правѣло спънки за отваряне на училища. Гърцитѣ, напротивъ, били страшно недоволни отъ това.

Десетъ години следъ основаването на габровското училище (1845) имало вече 53 български народни училища, а именно: въ Дунавска България 31, въ Тракия 18, въ северо-източна Македония 4. Съ училищата растѣлъ и броятъ на читателитѣ. Презъ четиридесеттѣ години литературата съ едва 20-годишенъ животъ представляла книги съ 2000 спомоществователи-подписчици⁹. Въ 1844 г. почнало да излиза и първото българско периодично издание.

Тѣй процесътъ на българското възраждане се извършилъ въ течение на единъ човѣшки животъ. Тази бързина на преврата наистина заслужава очудване. Още въ началото на сегашния (XIX) вѣкъ всѣки би могълъ съ право да се усъмни, дали ще успѣятъ българитѣ да се изправятъ на краката си като народъ; следъ 40 години вече навсѣкжде се появили патриоти търговци, учители и духовни лица; български училища възниквали въ всички градове, а българскитѣ книги въ хиляди екземпляри се четѣли вече дори и отъ селското население. Този корененъ, дълбокъ превратъ се извършилъ не съ силата на оржжието и съ кръвополития, а въ тишина, съ помощта на книги и училища. Националнитѣ стремежи добили такава сила, че нищо вече не могло да ги задържи. Това ясно личи и въ последвалата борба на българитѣ съ фанариотитѣ, която била неудържимата последица отъ пробудата на българското национално съзнание. Нито единъ българинъ вече не се съмнявалъ, че докато грѣцкиятъ клиръ господарува въ страната по стария редъ, всички надежди за свободенъ и естественъ националенъ развой ще бждатъ напраздни.